

Poznámky ke vzdělávání mimořádně nadaných

Je třeba zdůraznit, že v **praxi nelze diagnostický proces oddělovat od intervencí**, které jsou někdy jeho přímou součástí (viz zejména tzv. dynamická diagnostika) nebo na závěry vlastní diagnostiky bezprostředně navazují. Tyto intervence nesměřují pouze do oblasti výchovy a vzdělávání dítěte/žáka, ale patří sem například také intervence k ovlivnění nežádoucích postojů a s nimi spjatých výchovných a vzdělávacích přístupů jeho rodičů. Působení diagnostiky a intervencí je oboustranné, neboť výchova a vzdělávání jako intervence v širším smyslu slova podmiňují obsahové zaměření diagnostiky, která zjišťuje, jaké změny pod jejich vlivem nastaly.

Nezávisle na tom, zda bude mimořádně nadanému vypracován IVP nebo dojde k úpravám jeho vzdělávání formou individualizace výuky bez IVP, při péči o rozvoj jeho nadání a hledání možností a způsobů obohacování jeho výuky je vždy potřeba mít na mysli, že:

- Vzdělávací obsah musí vycházet z logické struktury tématu.
- Cílem výuky je vést dítě/žáka k porozumění struktuře oboru/tématu a k jeho chápání v souvislostech včetně těch mezioborových.
- Učitel by měl dítě/žáka podporovat v aktivním poznávání a objevování/vytváření struktury poznávaného a v rozvoji a uplatňování jeho tvořivosti.
- Osvojování zajímavých a rozšiřujících znalostí a dovedností by mělo vždy probíhat v návaznosti na logický rámec tématu, ze kterého se vychází.
- Jak obohacování učiva, tak případná akcelerace vzdělávání jsou intervence, které musejí být podloženy odpovídající diagnostikou.
- Dítě/žák se však má učit nejen to, co ho baví a co mu jde snadno. Je potřeba vést jej i k rozvoji pracovních návyků včetně vytrvalosti a úsilí práce v těch oblastech, které pro něj atraktivní nejsou.

Tyto principy je třeba uplatňovat obecně, platí tedy i při rozvíjení a systematizaci znalostí a dovedností nadaného v oblasti jeho zájmů.

Všechny vzdělávací cíle musí být voleny přiměřeně, nesmí nadaného přetěžovat ani nudit, jinak hrozí jeho demotivace s následnými negativními změnami v projevech a chování (pasivita, nezájem, nepozornost, agresivita, hyperaktivita).

Zároveň má mít i on sám odpovědnost za své vzdělávání a rozvoj v míře odpovídající jeho aktuálním schopnostem a dovednostem – měl by dostat tolik autonomie, kolik jí „unese“. Tak se rozvíjí nejlépe.

Mimořádně nadaný žák by měl mít také příležitost komunikovat či přímo spolupracovat s dalšími podobně zaměřenými žáky.

Dále je nutné počítat s tím, že pokud školu reprezentuje ve vyšších kolech soutěží (a někdy se také účastní přípravných soustředění), bude mít zároveň absence v jiných předmětech, které tvoří povinnou součást jeho vzdělávacího plánu. (Žáci se poměrně často setkávají s tím, že škola to nezohledňuje.)

V případě přechodu nadaného na jinou školu je pro zachování kontinuity jeho vzdělávání nutné poskytnout této škole všechny potřebné podklady o dosavadní diagnostice a vzdělávání.

Při nastavování očekávaných výstupů individuálního vzdělávacího plánu mimořádně nadaného dítěte v předškolním vzdělávání je rozhodující vycházet z principu přiměřenosti, pestrosti a všestrannosti vzdělávací nabídky se současným zohledněním jeho individuálních zájmů.

Při řízených činnostech se velmi dobře uplatní úkoly s variabilní náročností.

Zejména po vstupu nadaného do základní školy využíváme při úpravě obsahu výuky dva základní přístupy, které je možné uplatnit na různých úrovních a v různých variantách a které lze také různě kombinovat – akceleraci (urychlování) a enrichment (obohacování).

Obzvláště při volbě akceleračního přístupu (např. přeskočení ročníku nebo docházení na daný předmět do vyššího ročníku), je třeba pečlivě zvážit zralost žáka v sociální a emoční oblasti, jeho adaptabilitu a motivaci pro výkon. Akcelerace s sebou může přinést řadu problémů, a tak pozitivně zamýšlené uzpůsobení výuky mimořádně nadanému žákovi dopadne špatně. Potíže může způsobovat fyzická nevyzrálost dítěte ve srovnání se staršími spolužáky, s tím související izolace od vrstevníků, dále mohou vznikat emocionální problémy pramenící z obav z neúspěchu. Negativním aspektem může být nedostatek volného času (dítě se zabývá studiem náročnějšího učiva a má i další povinnosti, které ho připraví o možnosti strávit volný čas podle svého výběru). Stresující může být i tlak ze strany rodičů a učitelů, byť dobře míněný v úmyslu připravit pro dítě adekvátní podmínky pro vzdělávání.

Volba pedagogických postupů závisí na mnoha proměnných. Jiné postupy zvolíme při individuální integraci, další pak při integraci skupinové. Odlišné postupy budou voleny ve třídách s rozšířenou výukou některých předmětů. Dále je třeba zohlednit motivovanost žáka, jeho schopnost samostatné práce, přítomnost poruch učení či jiných handicapů.

Promítne se zde i technické vybavení školy a učebny (PC, interaktivní tabule apod.). Častěji budeme volit metody heuristické, řešení problému, metody vícepodnětné a integrační (úlohy s nejednoznačným zadáním, zadání úloh, v nichž je nutno uplatnit více pravidel či kroků, hádanky, přesmyčky, rébusy a hlavolamy...), metody diskusní, brainstorming/brainwriting, metody samostatné práce, nebo také projektovou výuku, didaktické a tvořivé hry.

Můžeme uvažovat o snížení počtu žáků ve třídě, lze zvolit diferencovanou výuku při skupinové integraci.

Učební plán *středních škol*, zejména *gymnázií*, umožňuje ředitelům škol ve vyšších ročnících využít disponibilních hodin jako hodin pro semináře. Výběrem vhodných seminářů se může žák s (mimořádným) nadáním dále rozvíjet v oblastech svého zájmu.

Na tomto stupni vzdělání (oproti základní škole) již je možné respektovat zájem žáka v jedné oblasti a rozvíjet ostatní oblasti jen do minimálně potřebných očekávaných výstupů tak, aby žák zvládl obor vystudovat. IVP žáka s (mimořádným) nadáním může kromě účasti na různých olympiádách obsahovat:

- možnost navštěvování kurzů na vysokých školách,
- výuku některých předmětů ve vyšších ročnících (pokud to dovoluje rozvrh),
- návrh na vynechávání účasti na některých vyučovacích hodinách.

Naplnění vzdělávacích potřeb žáka může tak být zabezpečeno několika způsoby:

- nabídkou volitelných a nepovinných předmětů,
- diferenciací na skupiny v různých předmětech,
- podílem na realizaci školních nebo vlastních projektů žáka,
- účastí v soutěžích na republikové nebo mezinárodní úrovni,
- spoluprací školy s domácími i zahraničními odbornými a vědeckými pracovišti,
- samostudiem odborné literatury,

- e-learningem,
- samostatným vyhledáváním informací na internetu,
- speciálními výukovými metodami (obohacování výuky školních výstupů a zrychlený postup při výuce).

V současné době není mezi odborníky shoda v tom, zda je vhodné na této vzdělávací úrovni žáka již profilovat ve směru jeho (vyhraněného) zájmu a v ostatních povinných předmětech střední školy se spokojit s tím, když jeho znalosti budou alespoň na průměrné úrovni, nebo zda se učitelé mají snažit IVP sestavit tak, aby jím byly všechny předměty pokryty pokud možno rovnoměrně.

Při tvorbě IVP mimořádně nadaného žáka a jeho strukturaci se škola řídí informacemi uvedenými v § 28 Vyhlášky č. 27/2016 sb. a v Příloze 2 této vyhlášky. (Příklady konkrétního zpracování IVP mimořádně nadaného žáka lze najít například v publikaci „Tvoříme IVP mimořádně nadaného žáka“. Přes dílčí omezení daná, tím, že se jedná o publikaci vydanou již v roce 2009, kdy se zpracování IVP řídilo poněkud odlišnými pravidly, než jaká jsou nyní stanovena Vyhláškou 27, příklady IVP v ní uvedené nepochybně budou pro řadu učitelů i nadále užitečnou inspirací.)